

Леся Чень

Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри архітектури та реставрації

e-mail: lchen@ukr.net

orcid: 0000-0003-2496-4560

АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВИЙ УСТРІЙ ХРЕСТО-ВОЗДВИЖЕНСЬКОГО МОНАСТІРЯ У МАНЯВІ (ВЕЛИКОГО СКИТУ МАНЯВСЬКОГО) XVII–XX ст.

© Чень Л., 2021

<https://doi.org/10.23939/sa2021.02.118>

У процесі дослідження прослідковано еволюцію розвитку монастирського ансамблю в Маняві на протязі XVII–XXI ст. та виявлено основні етапи його розвитку. Проаналізовано архітектурно-просторовий устрій Манявського Хресто-Воздвиженського монастиря протягом свого існування. Розкрито архітектурно-планувальні, композиційні та мистецькі особливості споруд Великого Скиту Манявського.

Ключові слова: Скит Манявський, структура монастиря, архітектурно-просторове вирішення, мистецьке оздоблення, храми, келії, вежа-дзвіниця, вежа Скарбниці.

Постановка проблеми

Монастирям належала особлива роль у суспільному житті українського народу. Монастирі були не лише осередками релігійно-духовного життя народу та культурними центрами освіти й науки, книгодрукування, іконопису, але й архітектурно-мистецькими шедеврами з індивідуальним архітектурно-просторовим устроєм. Функціональне призначення монастиря диктувало вибір місця під забудову. Середовище було основним джерелом зовнішнього впливу на характер, форму і навіть силует монастирського комплексу. Таким був Великий Скит у Карпатах, який у період існування (1605–1785 рр.) був відомим в Україні, Молдавії, Болгарії, Росії, Австрії як Великий скит або Скит. Від початку заснування у XIII ст. монастир пройшов складний історичний шлях і нині переживає відродження чернечого життя та відбудови зруйнованих святинь.

Мета статті

Прослідкувати еволюцію розвитку монастиря на протязі XVII–XXI ст., виявити основні етапи розвитку архітектурно-планувальної структури. Проаналізувати архітектурно-просторовий устрій Манявського Хресто-Воздвиженського монастиря та показати мистецьку цінність монастирських споруд.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Про Хресто-Воздвиженський монастир-скит опубліковано понад 250 праць. Низку науково-популярних праць і віршованих творів було опубліковано у 40–50-х роках XIX ст. Великий внесок у вивчення Скиту Манявського зробили Ю. Целевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, А. Петрушевич, Т. Мокловський, А. Копистянський, К. Харлампович, В. Дідушицький. У 60-ті роки XIX ст. – 1914 р. наукові праці І. Крип'якевича, І. Огієнка, М. Драгана, В. Пещанського, І. Свенціцького про

Великий Скит Манявський відзначалися науковим дослідженням історії, археології, мистецтва. У 20–30-ті роки ХХ ст. в публікаціях Б. Возницького, П. Жолтовського, І. Скрипника, Р. Береста, Т. Отковича, З. Лильо-Откович, Д. Степовика, І. Могитича, В. Вечерського, О. Годованюк, акцент переноситься на мистецтвознавчі й архітектурні аспекти дослідження та археологічного вивчення монастирських пам'яток. На початку ХХІ ст. вченими Інституту історії, етнології і археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом професора М. Кугутяка проводяться цілеспрямовані комплексні історичні, археологічні й мистецтвознавчі дослідження Великого Скиту Манявського.

Виклад основного матеріалу

Неподалік від карпатського села Маняви Богородчанського району на Івано-Франківщині в надзвичайно мальовничій гірській місцевості розташована велика давня православна монастирська святина на честь Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього – визначний духовний православний осередок Прикарпаття.

За переказами заснування Манявської чернечої обителі відносять до ХІІІ ст. і пов'язують з ченцями Іоанокієм і Пахомієм, які після спустошення у 1240 р. Києво-Печерського монастиря монголо-татарами прийшли у Карпатські гори й заснували Хресто-Воздвиженський монастир, відомий пізніше як Полонинський (Український Афон, 2007).

У лісових нетрях у печері, яка зветься “Блаженний камінь” (рис. 1) поселилися перші ченці і заклали Каплицю, де звершували перші Богослужіння (Український Афон, 2007). У 1241–1242 рр. вони збудували й освятили храм на честь Воздвиження Чесного Хреста і заснували монастир (Український Афон, 2007). Про заснування Манявського монастиря у ХІІІ ст. згадував Іван Франко в історичній повісті Захар Беркут, де засвідчив, що Захар Беркут-герой Тухольки, провів у цій обителі три роки. Сюди неодноразово приходив князь Данило Галицький за розрадою і благословенням. Згодом монголи напали на монастир і зруйнували його вщент.

Наступний етап у розвитку і становленні монастирської обителі відноситься до ХVІІІ ст.

Історіографія подає документальні відомості про заснування Скиту Манявського у 1608 р. монахом-схимником Іовом Княгиницьким (Український Афон, 2007).

У 1611 р. було споруджено місцевим жупником і управителем солеварень галицького старости П. Ляховичем першу нову келію, а через рік в 1612 р. на кошти М. Могилянки, доньки молдавського господаря Є. Могили, збудовано церкву й освячено 13 вересня у день Воздвиження Чесного Хреста на честь свята, а також перенесено з давнього місця на нове дві чернечі келії (Целевич, 1887), (Великий Скит, 2015). Так постала в Маняві православна обитель названа Великоскитською (рис. 2). Засновниками були Іов Княгиницький та Феодосій Манявський. Іов Княгиницький – уродженець Тисьмениці, виходець із родини шляхетського роду, після закінчення Острозької Академії 12 років перебував на Афоні, прийняв чернечий постриг у Ватопедському монастирі (Івченко, 2008). Повернувшись на Батьківщину, він засновує Скит у Карпатах, привнісши сюди досвід і традиції ісихазму – аскетичної практики, заснованої на безперервному творенні Ісусової молитви (“Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного”). Разом з Іоаном Вишенським та Захарією Копистинським Іов створює чернечу громаду і запроваджує в новій обителі найсуворіший устав Василя Великого (Український (Руський) Афон, 2015). Саме за суворість уставу та аскетизм Манявський Скит був названий “другим” Афоном. Феодосій був уродженцем м. Галич, походив із благочестивої освіченої родини, спочатку був дияконом, згодом прийняв священство і був призначений Іовом ігуменом Великоскитської обителі.

у 1620 р. Скит отримав від патріархів Константинопольського Тимофія та Олександрійського Кирила ставропігійне право (Целевич, 1887). У 1628 р. на Київському соборі під головуванням митрополита Іова Борецького монастир наділено званням “прота” (головуючого), до якого належало 556 монастирів у воєводствах Белзькому, Галицькому, Подільському, про що засвідчує підпис ігумена Скиту – Феодосія (Український (Руський) Афон, 2015).

Розквіт Манявського Скиту припав на середину XVII ст., коли в монастирі проживало 200 ченців (рис. 2, 4). Монастир славився великою святістю та високою духовністю. Митрополит Петро Могила писав: “Піди на Покуття, де двісті ангелів у тілі проживаючих образ життя Божого проводять”. Тоді ж Великий Скит був і мистецьким осередком із богословською й малярською школами та школою хорового партерного співу, мав власну бібліотеку з великою кількістю стародруків, які тепер зберігаються частково у Відні та у Львові.

До 70-х років XVII ст. був сформований просторовий кордон обителі: збудовані головні сакральні та келійні споруди, вежа-дзвіниця, вежа “Скарбниця”, оборонна вежа й господарські будівлі та укріплено високими кам’яними мурами монастирську територію площею 4 га (Кугутяк, 2015) (рис. 3). Скит Манявський підтримували фундаціями Київський митрополит Петро Могила, українські гетьмани, молдавські господарі, Львівське ставропігійське братство, російські царі.

У 1613 р. Іов передає ігуменство в руки Феодосія, який протягом 1613–1619 рр. побудував декілька нових келій та розширив трапезну (Целевич, 1887), (Великий Скит, 2015). Тоді ж було викопано ставок, споруджено млин та збудовано в лісовій пущі в урочищі малу келію для Іова, названу Скитиком, а згодом церкву Пресвятої Богородиці (Кугутяк, 2017).

У 1676 р. монастир зруйнували турки й татари (ПГА, т. 2, с. 219) і спалили соборний Хрестовоздвиженський храм, який проіснував 56 років (Кугутяк, 2017). Храм був споруджений за Ю.Целевичем на зразок Спаської дерев’яної церкви з Межигірського монастиря поблизу Києва. Щоб відбудувати монастир ченці звернулися за допомогою до московського царя Федора Олексійовича, який допоміг грошми, ризами, книгами, а листом від 19 липня 1680 р. призначив з державної казни 300 рублів на кожні 5 років (Кугутяк, 2015). Тоді ж Скит просить у Львівського ставропігійського братства для відбудови монастиря ремісників та мулярів. У 1681 року нескитським монахом Сильвестром за збереженим обміром архітектора Т. Мокловського первісних фундаментів, плану та рисунком загального вигляду церкви, було збудовано з тису і кедра третій соборний дерев’яний Воздвиженський храм Великого Скиту (рис. 5). Для оздоблення новозбудованої дерев’яної церкви у 1681 році Скит запросив видатного українського маляра, монаха Білостоцького монастиря Іова Кондзелевича (рис. 8) (Кугутяк, 2017).

Хто збудував другу монастирську церкву Успіння Пресвятої Богородиці, достеменно не відомо. Відомо лише, що її було продано за 40 золотих громаді с. Гізд Наддвірянського повіту.

Вознесенську церкву було зведено скитським монахом Ісакієм Любецьким на горі Вознесіння Господнього (Вознесінка) (Кугутяк, 2017).

Після прийняття унії Львівською архієпархією 1700 року всі монастирі, які підпорядковувалися Скиту Манявському, приєдналися до унії і лише Скит Манявський залишився єдиним православним монастирем у Галичині, який не прийняв унії та продовжував свою діяльність.

Після I поділу Польщі у 1772 р., за яким Галичину отримує Австро-Угорщина, австрійський імператор Йосиф II своїм указом закрити Скит Манявський 1 липня 1785 р., як і багато інших монастирів (Целевич, 1887). Ченці, покинувши монастир, розійшлися по буковинських обителях. Із кінця XVIII ст. монастир стояв пустою і почав руйнуватись (рис. 6, 7, а–б).

Після закриття монастиря церкву Воздвиження Чесного Хреста в 1793 році було продано за 200 золотих в містечко Надвірну (Целевич, 1887), де вона згоріла під час Першої світової війни у 1914 році (Пам’ятники, 1985). Іконостас було врятовано і продано за 60 золотих громаді церкви міста Богородчан, амвон і надгробну плиту Іова і Феодосія передано до церкви с. Марків (Целевич, 1887). У 1916 році іконостас було демонтовано австрійськими військами і вивезено до Кракова, а у жовтні того ж року його перевезено в Австрійський музей мистецтва і релігії у Відні. Після війни у 20-х роках іконостас потрапив до одного з музеїв Варшави, а з 1923 року зберігається в Українському Національному музеї у Львові.

У середині 30-х років XX ст., за археологічне вивчення Скиту Манявського взявся славнозвісний науковець Ярослав Пастернак, якому при розкопках вдалося встановити, що монастирська церква мала кам'яний підмурівок (Берест, 2014), тому її план можна було відновити з максимальною точністю (Рис. 3). У середині церкви було розкрито дві муровані крипти, з'єднані між собою вузьким переходом. В одній з них дослідники натрапили на два великих фрагменти кам'яних надмогильних плит, які мали вирізьблений орнамент епохи Ренесансу (Берест, 2014).

Монастирський ансамбль розташований на природній видовженій терасі між схилом гори Вознесінки, вкритої вічно зеленими смереками та урвистим берегом потоку Батерс і горою Конюковатою (рис. 2, 9). До монастиря веде живописна дорога через міст над рікою Манявкою, далі серед пагорбів, порослих лісом, опускається в глибокий яр, пересікаючи потік Батерс (Скитець), що омиває монастир – праву притоку річки Манявки, піднімається вгору до головних Святих воріт обителі, організованих через вежу-дзвіницю. Територія монастиря має видовжену форму, дуже витягнуту з південного сходу на північний захід. Монастир був розпланований за Афонським типом: у центрі – соборний храм Воздвиження Чесного Хреста, а вздовж огорожі – монастирські келії, трапезна, церкви, господарські будівлі (рис. 3, 4, 9). У зв'язку з природними кліматичними умовами (холодними вітряними зимами) усі монастирські споруди у Скиті були зосереджені у більш затишній південно-східній частині монастирської території між горами Вознесінкою і Канюковатою. За Т. Мокловським через монастир проходила дорога від в'їзду до виїзду. За глибоким Батерсовим яром навпроти келій під горою Конюковатою займав широку поляну монастирський цвинтар (Целевич, 1887).

Унікальність монастирського ансамблю полягає в поєднанні дерев'яних, мурованих і фортифікаційних споруд, органічно вписаних у гірське ландшафтне середовище. У глибині великого монастирського подвір'я під кутом до осі головних Святих воріт був розташований дерев'яний соборний храм Воздвиження Чесного Хреста, споруджений 1681 р., зорієнтований вівтарем на схід (рис. 3, 4, 9). Церква хрещата п'ятидільна, одноверха на кам'яному підмурку, належала до типу гуцульських дерев'яних храмів. До центрального, квадратного в плані, зрубу прилягали з трьох сторін трохи нижчі п'ятистінні рамена, а із заходу – прямокутне рамено, накрите опуклими стіжковими дахами з маленькими глухими маківками. Центральний четверик вінчався світловим восьмириком з однозаломним верхом і пластичною гранчастою банею (Вечерський, 2008). По периметру церкву оперізувало широке опасання на випусах.

Інтер'єр храму прикрашав унікальний іконостас (рис. 8), виготовлений і розписаний у 1698–1705 рр. артілью художників під керівництвом талановитого ченця-іконописця з Білостока на Волині Іова Кондзелевича (більш відомий як “Богородчанський іконостас”), який входить до золотого фонду мистецьких надбань України. Із усіх 55 ікон намісного, празникового, апостольського та пророчого рядів Іов виконав значну частину, зокрема: “Успіння Богородиці” і “Вознесіння Христове”, “Святі Атоній і Феодосій Печерські”, “Богородиця-Дороговказниця”, “Христос-Учитель” та “Возвиження Чесного Хреста” з різьбленими царськими воротами й дияконськими дверима із зображеннями “Архангела Михаїла” і “Архангела Гавриїла” (Кугутяк, 2017).

На захід від головного Хрестовоздвиженського храму була споруджена мурована, тепла церква Благовіщення Пресвятої Богородиці (рис. 3). Нині церква відбудована: тридільна, двоверха, із квадратною значно вищою вівтарною частиною і дещо нищими навою та притвором (рис. 10). Вівтарна частина та нава храму вкриті наметовими дахами із залами, увінчаними ліхтарями, притвор перекритий двоспадистим дахом із ліхтарем над входом. Храм прикрашає різьблений, золочений, двоярусний іконостас.

У центрі північно-східного муру було зведено квадратну в плані, двоярусну високу вежу, вкриту чотиригранним наметовим дахом із заломом, увінчаним ліхтарем, яку називають

Скарбницею (рис. 11). До високої вежі примикала прямокутна в плані споруда келій з кухнею. До келій прилягала прямокутна в плані трапезна – нині церква св. Бориса і Гліба (рис. 12), з якої є вхід у підземний храм Гробу Господнього. Навпроти трапезної з південного сходу була споруджена прямокутна в плані будівля келій. Із південного сходу збудована друга, квадратна в плані, в'їзна брама з вежею, вкритою наметовим дахом. Північна оборонна вежа, що знаходиться в мурі біля гори Вознесінки, збудована з каменю, квадратна в плані, перекрита наметовим дахом (рис. 13).

Основною висотною домінантою монастирського ансамблю слугувала вежа-дзвіниця (рис. 14, а, б), яка споруджена на кошти корсунського полковника Станіслава Морозенка у 1681–1684 рр. в ренесансному стилі. В архітектоніці вежі прочитується монументальність і витончений ренесансний колорит, що свідчить про високу майстерність будівничих (рис. 14, а, б). Кам'яна, квадратна в плані, оштукатурена, надбрамна в'їзна вежа-дзвіниця замикає північно-західну монастирську стіну. Вежа має три яруси. Перший ярус оздоблений симетрично розміщеними видовженими нішами, ренесансними сандриками та прикрашеними ренесансними фресками св. Антонія і Феодосія (Moklowski, 1914), пілястрами, розміщеними по кутах і вузькопрофільованим карнизом. Із внутрішнього боку нішах були зображені перші ігумени, засновник обителі Іов і його спадкоємець Феодосій, вверху – образ Спасителя, дещо нижче зліва було зображення св. Іоана Богослова, справа – св. апостола Якова (Целевич, 1887). У першому ярусі влаштовано арковий проїзд. Вежа перекрита хрещатими склепіннями. Другий ярус вежі-дзвіниці оздоблений півкруглими нішами, прикрашеними фресками, фігурним ренесансним облямуванням та великим прямокутним вікном, акцентований пілястрами по кутах і розвинутим карнизом. Третій ярус надбрамної вежі є дзвіницею, обшитий дошками, фасади якого прикрашені фігурними отворами, перекритий чотиригранним шатровим дахом із заломом, увінчаним хрестом на маківці.

Доповнючою просторовою домінантою є монументально вирішена, квадратна в плані, первісно триярусна, а нині двоярусна, Висока вежа-Скарбниця (рис. 11), розміщена в центрі північно-східної стіни над потоком Батерс. Перший ярус перекритий балочним перекриттям, другий – склепінчастим, хрещатим. Вежа первісно була вкрита гонтом, а нині перекрита гранованим шатровим дахом із заломом, увінчаним ліхтарем із хрестом. Стіни вежі були прикрашені фресками: від потоку Батерс і горою Конюковатою – зображенням Розп'яття Христового, а від монастирського подвір'я – образом Успіння Пресвятої Богородиці з надписами над і під зображенням, внизу – два зображення засновників Скиту Іова та Феодосія і датою відновлення вежі 1781 р. (Целевич, 1887). Вхід до вежі оздоблений ренесансним порталом. Весь монастирський ансамбль обведений високим кам'яним муром, вкритим двоспадистим гонтовим дашком. Різноманітні за архітектурно-просторовим і мистецьким вирішенням, матеріалом побудови, монастирські споруди Скиту Манявського гармонійно поєднані між собою й вписані у складний гірський ландшафт, створюють цілісний ансамбль і справляють емоційне враження.

У 1972–1980 рр. у монастирі проведено реставраційні роботи: відреставровано в'їзну, оборонну й Високу вежі, трапезну, мури, дерев'яні й кам'яні келії. Після закінчення реставрації в 1980–1998 рр. у монастирі функціонував історико-архітектурний музей.

28 травня 1998 р. монастир частково, а з 30 листопада 1999 р. повністю переданий Івано-Франківській єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. У 2002 р. відбудовано головний соборний Хрестовоздвиженський храм (рис. 10), встановлено новий іконостас на зразок первісного, відбудовано теплу церкву Благовіщення (рис. 10). Згодом споруджено нову дерев'яну трапезну Бориса і Гліба та дерев'яний Свято-Духівський храм. Нині монастир є великим духовним осередком Православної церкви України.

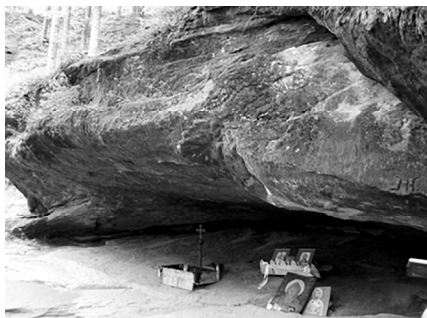

Рис. 1. Блаженний камінь – перше житло ченців Скиту

Рис. 2. Скит Манявський на карті Фон Міга 1763–1787 рр.

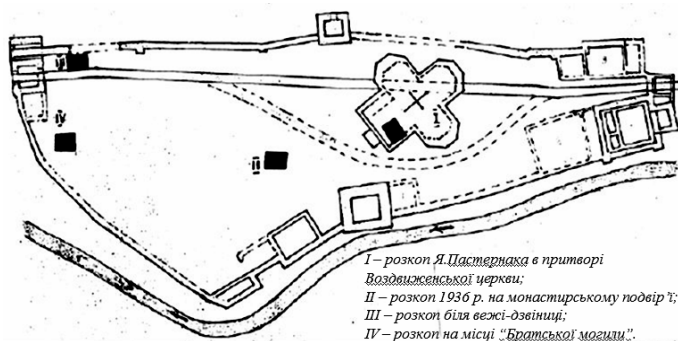

Рис. 3. План Скиту Манявського з позначення розкопів Я. Пастернаком

Рис. 4. Графічна реконструкція Скиту Манявського

Рис. 5. Хресто-Воздвиженська церква Скиту Манявського

Рис. 6. Руїни Скиту Манявського (після закриття монастиря проданої до м. Надвірна). (Літографія К. Ауера, середина XIX ст.)

Рис. 7а. Руїни в'їзної вежі-дзвіниці Скиту Манявського на фото 1927 р.

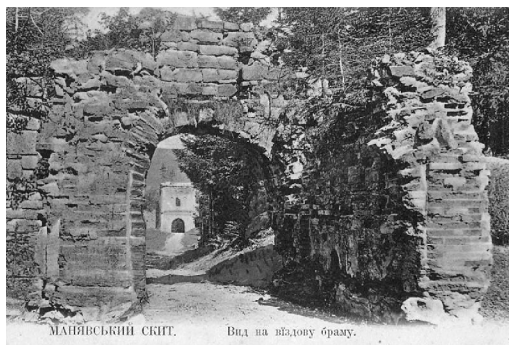

Рис. 7б. Руїни малої в'їзної брами Скиту Манявського на фото 1927 р.

Рис. 8. Іконостас Хресто-Воздвиженського храму Скиту (автор І. Кондзелевич)

Рис. 9. Загальний вигляд монастирського ансамблю

Рис. 10. Скарбниця церкви
БлаговіщенняРис. 11.
Вежа
Великого
Скиту
Манявсько-
гоРис. 12. Трапезна церква
свв. Бориса і Гліба

Рис. 13. Оборонна вежа

Рис. 14 а) в'їзна вежа-дзвіниця;
б) вигляд вежі-дзвіниці ззовні

Висновки

Монастир Воздвиження Чесного Хреста як великий духовно-культурний осередок православ'я протягом свого існування пройшов складний шлях свого розвитку: від процесу становлення, великого розквіту до занепаду, руйнування і відродження в наш час. Своєрідність ансамблю полягає не лише в гармонійному поєднанні дерев'яних, мурованих і фортифікаційних споруд, але й у своєрідному архітектурно-просторовому поєднанні головної соборної церкви, що панує над келіями та іншими храмами, із висотними домінантами – вежею Скарбницею та вежею-дзвіницею. Різноманітні за архітектурно-композиційним і мистецьким вирішенням, матеріалом побудови, органічно вписані в існуюче гірське ландшафтне середовище монастирські споруди Великого Скиту Манявського відносяться до історико-культурної спадщини і є неоціненним духовним надбанням України.

Бібліографія

- Берест Р., 2014. Рецензія: До історії Великого Скиту у Маняві. *Матеріали дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Вип. 18. С. 428.
- Вечерський В.В., 2008. Українські монастирі. Київ: Наш час. 400 с.: іл.
- Івченко А., 2008. Путівник "Вся Україна". Київ: Картографія, 656 с.
- Копистянський А., 1927. Скит Маняський. Перемишль, 24 с.
- Кугутяк М., 2013. Великий Скит у Карпатах: у 3 т. / голов. ред. М. В. Кугутяк. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів. Т. 1. Патерик Скитський Синодик. 728 с.

- Кугутяк М., 2015. Великий Скит у Карпатах: у 3 т. / голов. ред. М. В. Кугутяк. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, Т. 2. Великий Скит у документах і матеріалах XVII–XXI ст. С. 389–411.
- Кугутяк М., 2017. Великий Скит у Карпатах: у 3 т. / Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, Т. 3. У Марковій пустині: український духовний і культурно-історичний феномен. 576 с.
- Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: в 4 т., Т. 2. Киев: Будівельник, 1985, С. 219–220
- Український Афон. Манявський Хресто-Воздвиженський монастир. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. 36 с.
- Український (Руський) Афон Манява. Івано-Франківськ, 2015.
- Целевич Ю., 1887. Історія Скиту Манявського вод его основания аж ь до замкнення (1611–1785). Львів, С. 14–15.
- Moklowski Tadeusz, 1914. Skit w Maniawie na podstawie badan okonanyh latem w roku 1911. W Krakowie. 22 s.

References

- Berest R., 2014 Review: On the history of the Great Hermitage in Manyava. Research materials on the archeology of Prykarpattia and Volyn. Vyp. 18. S. 428.
- Vechers'kyi V. V., 2008. Ukrainian monasteries. Kyiv: Nash chas. 400 s.: il.
- Ivchenko A., 2008. Guidebook "All Ukraine". Kyiv. Cartography, 656 s.
- Kopystyans'kyi A., 1927. Manyasky Hermitage. Peremysyl'. 24 s.
- Kuhutyak M., 2013. Great Hermitage in the Carpathians: in 3 volumes / holov. red. M. V. Kuhutyak. Ivano-Frankivs'k: Manuscript-L'viv. Vol. 1: Pteryk Skyt-s'kyi Synodyk. 728 s.
- Kuhutyak M., 2015. Great Hermitage in the Carpathians: in 3 vols. / holov. red. M. V. Kuhutyak. Ivano-Frankivs'k: Manuscript-L'viv. Vol. 2. Great Hermitage in documents and materials of the XVII–XXI centuries. 514 s.
- Kuhutyak M., 2017. Great Hermitage in the Carpathians: in 3 vol. / Ivano-Frankivs'k: Manuscript-L'viv. Vol. 3. In the Markov Desert: Ukrainian spiritual and cultural-historical phenomenon. 576 s.
- Monuments of urban planning and architecture of the Ukrainian SSR: in 4 vol. Kyiv: "Budyvel'nyk", 1985. Vol. 2. S. 219–220.
- Ukrainian Athos. Manyavsky Exaltation of the Cross Monastery. Ivano-Frankis'k: Misto NV, 2007. 36 s.
- Ukrainian (Rus'kyi) Athos Manyava. Ivano-Frankivs'k, 2015.
- Tselevych Yu. History of the Hermitage of Manyavsky waters of its foundation until its closure (1611–1785). L'viv, 1887.
- Moklowski Tadeusz, 1914. Skit w Maniawie na podstawie badan okonanyh latem w roku 1911. W Krakowie. 22 s.

Lesya Chen

Lviv Polytechnic National University,

PhD, associate professor of Department of Architecture and Conservation

email: lchen@ukr.net

orcid: 0000-0003-2496-4560

HISTORICAL AND ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF THE EXALTATION OF THE HOLY CROSS MONASTERY IN MANYAVA (GREAT MANYAVSKY HERMITAGE) XVII–XX CENTURIES

© Chen L., 2021

The article traces the history of the origin of the Manyavsky Hermitage and reveals the stages of development of the monastery from the beginning of its foundation and formation, prosperity to the decline, destruction and revival in our time. In the course of the research, the architectural-spatial and planning structure of the monastery ensemble of the Exaltation of the Holy Cross in Manyava were analyzed.

The originality of the ensemble lies not only in the harmonious combination of wooden, brick monastic buildings, surrounded by fortified thick walls with three towers but also in a kind of architectural and spatial combination of the main cathedral, which dominates the cells and other temples, with high dominants - the Treasury Tower and the Bell Tower. Diverse in architectural-compositional and artistic solutions, the material of construction, monastic buildings are organically integrated into the existing landscape environment and form a holistic architectural ensemble. The monastery buildings of the Great Manyavsky Hermitage have architectural and artistic value, belong to the historical and cultural heritage, and are an invaluable spiritual heritage of Ukraine.

Keywords: *Manyavsky hermitage, the structure of the monastery, composition, architectural and spatial solution, architectural and artistic features, temples, cells, bell tower, decoration.*